

Österåkers kommuns styrdokument

Datum för antagande:

Diarienummer: KS 2026/0111

Antagen av:

Dokumentansvarig: Avdelningen för säkerhet, trygghet och civil beredskap

Handlingsplan mot välfärdsbrott i Österåkers kommun 2026 - 2029

Innehåll

Inledning.....	3
Syfte.....	3
Bakgrund	4
• Den lokala kontexten i Österåker	4
Omfattning.....	5
Ansvar och roller	5
Avgränsningar.....	6
Kommunikation	7
Uppföljning.....	8
Slutsatser	9
Relaterade dokument.....	9
Åtgärdsplan mot välfärdsbrott	10
• Utvecklingsområde 1 – Kunskapshöjning	10
• Utvecklingsområde 2 - Lägesbild och samverkan	11
• Utvecklingsområde 3 - Upptäcka och förebygga.....	11
• Utvecklingsområde 4 – Styrning och uppföljning.....	13
Definitioner och begrepp	14
• Välfärdsbrottslighet.....	14
• Kriminell ekonomi.....	15
• Organiserad brottslighet.....	15
• Ekonomisk brottslighet.....	15
• Arbetslivskriminalitet.....	16
• Otillåten påverkan.....	16
• Infiltration och kriminella medhjälpare.....	17
• Oegentligheter	18
• Felaktiga utbetalningar.....	18
• Företag och föreningar som brottsverktyg	18

Inledning

Välfärdsbrott är ett växande samhällsproblem som påverkar både kommunala och statliga välfärdssystem. Det handlar om att skattefinansierade resurser utnyttjas genom brottslig verksamhet och att välfärdsbrott är en viktig inkomstkälla för den organiserade brottsligheten. Brotten kan begås av enskilda individer, företag och föreningar. Gemensamt är att resurser avsedda för skola, vård, omsorg, trygghet och stöd i stället hamnar i fel händer vilket kan bidra till att kommuninvånarnas förtroende för offentliga institutioner sjunker.

Revisorers granskningar visar att det breda brottsförebyggande arbetet i Österåkers kommun i grunden har goda förutsättningar men att arbetet mot välfärdsbrott ännu inte är fullt kartlagt och utbyggt. Särskilt behöver intern kontroll i socialtjänst, skola, upphandling och bolag stärkas för att upptäcka och hantera misstänkta oegentligheter.

Mot denna bakgrund har Österåkers kommun utarbetat en handlingsplan mot välfärdsbrott för 2026–2029. Planen konkretiserar hur lagen om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete (2023:196) ska omsättas i praktiken.

Målet är att genom kunskapshöjning, systematiska kontroller och effektiv uppföljning skydda kommunens resurser och stärka medborgarnas förtroende för kommunen.

Syfte

Syftet med handlingsplanen mot välfärdsbrott är att skapa en gemensam och långsiktig struktur för hela Österåkers kommunkoncern i arbetet med att förebygga, upptäcka och åtgärda välfärdsbrottslighet. Handlingsplanen ska bidra till att säkerställa att kommunens resurser används korrekt och rättssäkert, samt att resurserna når invånare och verksamheter som de är avsedda för.

Handlingsplanen utgår från kommunens övergripande mål att Österåker ska vara en trygg kommun för dem som vistas, verkar och bor här. Den stärker förmågan att värna välfärden, hushålla med gemensamma resurser och upprätthålla invånarnas förtroende till kommunen.

Handlingsplanen ska:

- utveckla en systematisk och kunskapsbaserad arbetsmetod mot välfärdsbrottslighet,

- skapa en tydlig ansvarsfördelning mellan nämnderna på politisk nivå, förvaltningar och bolag,
- stärka samverkan internt, regionalt och med nationella myndigheter,
- öka upptäcktsförmågan och införa rutiner för återkrav, andra åtgärder, informationsdelning och polisanmälan,
- säkerställa en transparent uppföljning som återrapporteras till kommunstyrelsen,
- bidra till att bygga en robust kontrollmiljö enligt COSO-modellens fem områden (kontrollmiljö, riskbedömning, kontrollaktiviteter, information/kommunikation och uppföljning).

Bakgrund

Det finns i dag ingen exakt beräkning av välfärdsbrottslighetens omfattning, men flera nationella studier ger en tydlig bild av problemets storlek. Delegationen för korrekta utbetalningar (SOU 2019:59) uppskattar att felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen uppgår till mellan 11 och 27 miljarder kronor årligen. Polisen och Ekobrottsmyndigheten beskriver hur den kriminella ekonomin i hög grad bygger på välfärdsbrott, felaktiga utbetalningar, skatteundandraganden och penningtvätt. Den kriminella ekonomins bruttoomsättning bedöms vara 352 miljarder kronor per år enligt ESO-rapport 2026 från Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi.

Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) betonar i sin vägledning att kommuner är särskilt sårbara, eftersom stora resurser hanteras genom utbetalningar till enskilda, föreningar, företag och leverantörer inom vård, skola, omsorg och andra välfärdsområden. Riskerna är påtagliga i både lagen om offentlig upphandling (LOU), lagen om valfrihetssystem (LOV), samt vid bidrag till civilsamhället och allmännyttiga resurser som bostäder och föreningslokaler.

I den myndighetsgemensamma lägesbilden om organiserad brottslighet (2021 och 2024) framhålls att kriminella aktörer systematiskt använder företag, föreningar och intyg som brottsverktyg för att komma åt välfärdens resurser. Genom infiltration, otillåten påverkan, korruption och kriminella medhjälpare på insidan kan de skapa legitimitet, dölja sina spår och försvåra upptäckt.

Den lokala kontexten i Österåker

Kommunens fördjupade lägesbild 2024 visar relativt låga brottsnivåer i Österåker, men framhåller problem såsom ökade bedrägerier mot äldre och tidiga tecken på ungdomsbrottslighet.

Revisionen konstaterar att kommunens brottsförebyggande arbete i stort är ändamålsenligt, men att arbetet mot välfärdsbrott behöver utvecklas.

Socialtjänst, skola, upphandling och kommunala bolag pekas ut som verksamhetsområden där kontrollelement behöver stärkas.

Kommunstyrelseförvaltningens säkerhetsamordnare mot välfärdsbrott och organiserad brottslighet genomför regelbunden samverkan med kommunens förvaltningar och fastighetsbolag samt polisen och andra relevanta externa aktörer, vilket ger goda förutsättningar för effektivt samarbete.

Säkerhetsamordnaren har också som uppgift att höja kunskapen bland kommunens medarbetare och förtroendevalda i syfte att öka förmågan att förebygga, upptäcka och åtgärda välfärdsbrottslighet.

Omfattning

Handlingsplanen mot välfärdsbrott gäller hela Österåkers kommunkoncern under perioden 2026 – 2029. Handlingsplanen omfattar samtliga nämnder, förvaltningar och helägda bolag. Planen kan även vara vägledande för aktörer som genom uppdrag, avtal eller bidrag erhåller medel från kommunen.

Handlingsplanen kompletterar befintliga styrdokument inom säkerhet, trygghet, hållbarhet och intern kontroll. Handlingsplanen kopplar särskilt an till kommunfullmäktiges mål om en trygg kommun samt lag (2023:196) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete.

Ansvar och roller

Ett effektivt arbete mot välfärdsbrott förutsätter att ansvar och roller är fastställda och tydliga för alla berörda.

- **Kommunstyrelsen** har det politiskt yttersta ansvaret för arbetet mot välfärdsbrott. Kommunstyrelsen beslutar också om handlingsplanen, säkerställer resurser och följer årligen upp arbetet mot välfärdsbrott.
- **Nämnderna** ansvarar för att driva arbetet mot välfärdsbrott i respektive förvaltning, följer upp egna åtgärder samt att riskanalyser genomförs.
- **Bolagsstyrelser** ansvarar för att implementera handlingsplanens åtgärder i sina organisationer och samordna arbetet med kommunen.
- **Strategigrupp för säkerhet och civil beredskap** samordnar och prioriterar på kommunledningsnivå arbetet mot välfärdsbrott.

- **Strategiskt råd för brottsförebyggande arbete** utgör kommunens strategiska forum för samverkan i det brottsförebyggande arbetet och arbetar i enlighet med kommunens Riktlinjer för Strategiskt brottsförebyggande råd i Österåkers kommun. Välfärdsbrott ska vara

en integrerad del av rådets arbete och av kommunens samlade brottsförebyggande lägesbild. Nämndernas representanter i rådet bidrar med relevanta iakttagelser, risker och utvecklingsbehov från respektive verksamhetsområde samt ansvarar för att relevant information från rådets arbete återförs inom den egna organisationen.

Säkerhetssamordnaren mot välfärdsbrott och organiserad brottslighet stödjer sammanställning och analys av underlag om välfärdsbrott och bidrar till att dessa frågor beaktas i kommunens samlade lägesbild och fortsatta brottsförebyggande arbete.

- **Förvaltningarna** ansvarar för sitt interna arbete mot välfärdsbrott, för att genomföra årliga riskanalyser och åtgärder enligt handlingsplanen samt för återrapportering, exempelvis till respektive nämnd, kommunens lägesbildsarbete och Strategigrupp för säkerhet och civil beredskap.
- **Samordningsfunktionen** i kommunen utgörs av säkerhetssamordnaren mot välfärdsbrott och organiserad brottslighet. Samordnaren ansvarar för:
 - samordna och stödja nämnder, förvaltningar, bolag och externa aktörer av olika slag,
 - utveckla och sprida kunskap, inklusive digital utbildning,
 - följa upp risker och kontrollaktiviteter kopplade till välfärdsbrott,
 - vara kommunens kontakt för Polisen, Ekobrottsmyndigheten, SKR och andra externa aktörer
 - följa upp arbetet och rapportera resultat och lägesbilder till Strategigrupp för säkerhet och civil beredskap

Avgränsningar

Handlingsplanen riktar sig mot brottslighet som hotar välfärdens resurser och kommunens ekonomi. Handlingsplanen omfattar därför inte all brottslighet i kommunen. Handlingsplanen omfattar:

- välfärdsbrott i form av felaktiga utbetalningar, brott och missbruk av välfärdssystem,
- interna oegentligheter inom kommunal verksamhet (korruption, jäv, mutor och otillåtna bisysslor),
- risker i upphandlingar, valfrihetssystem och bolag, där kriminella kan försöka få fotfäste,
- brottslighet i föreningsliv och civilsamhälle kopplat till kommunala stöd,

- Otillåten påverkan och kriminella medhjälpare inom kommunens organisation.

Handlingsplanen omfattar inte otillåten påverkan som ett separat område, men många av åtgärderna mot välfärdsbrott bidrar också till att motverka otillbörlig påverkan. Begreppsförklaringar, inklusive “kriminell medhjälpare”, finns i handlingsplanens bilaga.

Kommunikation

Handlingsplanen ska kommuniceras internt till alla nämnder, förvaltningar och bolag genom aktiv kommunikation, ledningsmöten, intranät och utbildningsinsatser.

En sammanfattning av handlingsplanen publiceras på kommunens webbplats för att öka transparensen gentemot invånare, näringsliv och andra aktörer.

Den digitala utbildningen används som primär plattform för att sprida kunskap om välfärdsbrott, organiserad brottslighet, otillåten påverkan, korruption och kriminella medhjälpare. Den digital utbildningen är obligatorisk för anställda och rekommenderas särskilt för alla chefer, nyckelbefattningar och förtroendevalda.

Spridningen av kunskap om välfärdsbrott ska även ske externt genom samverkan med föreningar, näringsliv och invånare för att öka medvetenheten om riskerna och det gemensamma ansvaret.

Utbildningen ger en gemensam kunskapsgrund och behandlar bland annat:

- Välfärdsbrott och dess uttrycksformer
- Organiserad brottslighet och kriminell ekonomi
- Otillåten påverkan, korruption och jäv
- Kriminella medhjälpare inom organisationer
- Risker kopplat till upphandlingar, föreningsbidrag och socialtjänst

Utbildningen fungerar som en bas för det förebyggande arbetet och kompletteras av nationella stödmaterial och utbildning från SKR, revisionsbolag, Brottsförebyggande rådet, Polisen och Ekobrottsmyndigheten.

Genom att integrera utbildningen i både introduktion och kontinuerlig kompetensutveckling skapas långsiktiga förutsättningar för en organisation som kan motverka, stå emot och hantera välfärdsbrott.

Uppföljning

Uppföljning av handlingsplanen ska anpassas till respektive nämnds, förvaltnings och bolags verksamhet utifrån genomförd riskanalys.

Indikatorer och kontrollmoment fastställs därför utifrån identifierad riskbild och inom ramen för ordinarie internkontroll och styrning. De indikatorer som anges i handlingsplanen ska ses som exempel på uppföljningsområden och kan anpassas utifrån verksamhetens förutsättningar.

Tidsaspekter för uppföljning

- Uppföljning sker genom nämnders internkontrollplaner.
- Årlig rapport: Säkerhetsamordnaren sammanställer årlig rapport över genomförda åtgärder, indikatorer och resultat.
- Revidering: Handlingsplanen revideras vartannat år eller vid behov, för att uppdatera åtgärder utifrån ny lägesbild, förändrad lagstiftning eller identifierade risker.

Indikatorer vid uppföljning

Följande indikatorer är exempel på mått som kan används vid uppföljning av arbetet mot välfärdsbrott:

- antal genomförda riskanalyser och deras resultat
- antal genomförda utbildningar och andel deltagare
- antal upptäckta felaktiga utbetalningar, återkrav och polisanmälningar
- andel anställda och förtroendevalda med kunskap om visselblåsarfunktionen
- resultat från interna enkäter om kunskap och stöd i arbetet mot välfärdsbrott

Koppling till kommunens styrsystem

Uppföljningen av handlingsplanen integreras i kommunens ordinarie styrprocesser genom att:

- åtgärderna i handlingsplanen inkluderas i kommunens mål- och budgetprocesser
- handlingsplanens åtgärder inkluderas i nämndernas och bolagens verksamhetsplaner
- uppföljning sker i samband med kommunens internkontrollarbete
- strategigrupp för säkerhet och civil beredskap får regelbundet återkoppling för att säkerställa utveckling och ökad förmåga

Slutsatser

Utifrån Fördjupad lägesbild (dnr KS2024/0137) och genomförda granskningar ska kommunkoncernens arbete mot välfärdsbrott fokusera på att:

1. **Förebygga** - stärka kunskap, utbildning och intern kultur för att minska riskerna för välfärdsbrott,
2. **Upptäcka** - utveckla rutiner och systematiska kontroller för att identifiera fel och oegentligheter i tid,
3. **Åtgärda** - skapa tydliga processer för återkrav, sanktioner, polisanmälningar och uppföljning,
4. **Samverka** - både internt mellan nämnder och bolag och externt med Polisen, statliga myndigheter, näringsliv och civilsamhälle,
5. **Stärka styrning och uppföljning** - förtydliga roller och ansvar på politisk och tjänstemannanivå, integrera arbetet i ordinarie styrprocesser och säkerställa transparens i rapporteringen.

Relaterade dokument

Handlingsplanen mot välfärdsbrott kompletterar och förhåller sig till ett antal befintliga styrdokument, policys och vägledningar både på lokal och nationell nivå.

Lokala styrdokument

- Verksamhetsplan 2026 – 2028 Budget 2026
- Program för social hållbarhet och folkhälsa
- Policy för internkontroll i Österåkers kommun (2021)
- Riktlinjer för intern kontroll i Österåkers kommun (2021)
- Policy för Österåkers kommun avseende mutor och jäv (2013)
- Riktlinjer för bisysslor (2017)

Nationella styrdokument och vägledningar

- Lag (2023:196) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete
- Delegationen för korrekta utbetalningar (SOU 2019:59)
- Myndighetsgemensam lägesbild organiserad brottslighet (2025)
- Ekobrottsmyndighetens lägesbild 2025
- Polisen - Den kriminella ekonomin (2024)
- Brå —Effektiv samordning för ökad trygghet (EST-modellen)

Vägledningar och stödmaterial

- SKR Vägledning för att motverka välfärdsbrott

- SKR Checklista för att förebygga välfärdsbrott
- SKR Metodstöd för kartläggning av välfärdsbrottslighet (2023)
- PwC:s granskning av kommunens brottsförebyggande arbete och arbetet mot välfärdsbrott (2024)

Åtgärdsplan mot välfärdsbrott

Handlingsplanens åtgärder mot välfärdsbrott utgår från fyra utvecklingsområden:

- kunskapshöjning
- lägesbild och samverkan
- upptäcka och förebygga
- styrning och uppföljning

Varje utvecklingsområde innehåller åtgärder som ska bidra till angiven måluppfyllelse. Åtgärderna fördelas på huvudansvarig och samordnade funktioner. Alla medarbetare i kommunkoncernen har ansvar att arbeta mot välfärdsbrott i sina verksamheter, även om alla verksamheter inte uttryckligen nämns i åtgärdsplanen.

Utvecklingsområde I – Kunskapshöjning

Mål:

Kunskapen om välfärdsbrottslighet, kriminell ekonomi, otillåten påverkan och interna risker ska öka i hela kommunkoncernen.

Indikatorer:

- andel anställda/förtroendevalda som genomfört utbildningen
- antal kunskapshöjande aktiviteter
- enkät: upplevd kunskap och stöd i arbetet mot välfärdsbrott

Nr	Åtgärd	Ansvarig	Samordning
1.1	Genomföra obligatorisk utbildning om välfärdsbrott.	Förvaltningar Armada	Säkerhetssamordnare
1.2	Genomföra fördjupningsutbildningar om mutor, jäv, otillåten påverkan och oegentligheter.	Förvaltningar Armada	Säkerhetssamordnare
1.3	Skapa intern kunskapsbank med checklistor, rutiner och scenarion.	Kommunstyrelse- förvaltningen	Säkerhetsamordnare

Nr	Åtgärd	Ansvarig	Samordning
1.4	Höja kunskapen genom riktat utbildningsmaterial om metodstöd och workshops för genomförande av riskanalys för nyckelbefattningar.	Förvaltningar Armada	Säkerhetssamordnare

Utvecklingsområde 2 - Lägesbild och samverkan

Mål:

Österåker ska ha en aktuell och gemensam lägesbild samt god samverkan internt och externt.

Indikatorer:

- antal samverkansmöten och deltagande aktörer
- antal underrättelser/analyser som delats
- antal gemensamma insatser mot riskmiljöer

Nr	Åtgärd	Ansvarig	Samordning
2.1	Välfärdsbrottslighet och ekonomiska oegentligheter ska integreras i kommunens brottsförebyggande lägesbild och, när relevant, behandlas inom Strategiskt råd för brottsförebyggande arbete.	Kommunstyrelse-förvaltningen	Säkerhetssamordnare
2.2	Välfungerande rutiner för informationsdelning och samverkan med Polisen, Ekobrottsmyndigheten, Skatteverket samt andra berörda myndigheter och aktörer.	Förvaltningar Armada	Säkerhetssamordnare
2.3	Etablerad samverkan med näringslivet om risker för och åtgärder mot arbetslivskriminalitet och välfärdsbrott.	Kommunstyrelse-förvaltningen	Näringslivsdirektör

Utvecklingsområde 3 - Upptäcka och förebygga

Mål:

Kommunen ska ha en hög förmåga att upptäcka, förhindra och åtgärda välfärdsbrott.

Indikatorer:

- antal identifierade avvikelser som lett till åtgärd efter genomförd bakgrundskontroller av olika slag
- antal genomförda bakgrundskontroller
- antal upptäckta oegentligheter/felaktiga utbetalningar
- antal polisanmälningar och återkrav
- antal avtal/överenskommelser som avslutats p.g.a. oegentligheter
- antal genomförda arbetsplatskontroller

Nr	Åtgärd	Ansvarig	Samordning
3.1	Se över och vid behov utveckla rutiner för riskbaserade kontroller av leverantörer, utförare och andra externa aktörer.	Förvaltningar Armada	Säkerhetssamordnare
3.2	Se över och vid behov revidera riktlinjer och rutiner för bidrag till civilsamhället, inklusive kontroll och uppföljning.	Förvaltningar	Utvecklingsledare
3.3	Stärka uppföljningen av upphandlade utförare genom systematiska kontroller och samverkan med relevanta aktörer.	Socialförvaltning	Socialdirektör
3.4	Se över rutiner för tidig upptäckt av avvikelser vid bistånd, bidrag och andra former av utbetalningar.	Förvaltningar	Förvaltningschefer
3.5	Utveckla hänvisningar på kommunens webbplats för allmänheten var de kan tipsa myndigheter om välfärdsbrott.	Kommunstyrelse- förvaltningen	Kommunikations- chef
3.6	Utveckla riskbaserad tillsyn och uppföljning där förhöjd risk för miljörelaterade oegentligheter och kopplingar till organiserad brottslighet finns, exempelvis inom avfallshantering och masshantering.	Samhällsbyggnads- förvaltningen	Miljö- och hälsoskyddschef
3.7	Utveckla samverkansformer för tillsyn och kontroll inom områden där organiserad brottslighet kan förekomma, exempelvis vid arbetsplatser och olovliga boenden,	Samhällsbyggnads- förvaltningen Armada	Miljö- och hälsoskyddschef Bygglövschef VD Armada

Nr	Åtgärd	Ansvarig	Samordning
	inom ramen för kommunens ansvar och rådighet.		
3.8	Utveckla uppföljning och kontroll i syfte att motverka arbetslivskriminalitet i entreprenadprojekt.	Samhällsbyggnadsförvaltningen Armada	Samhällsbyggnadsdirektör VD Armada

Utvecklingsområde 4 – Styrning och uppföljning

Mål:

Arbetet mot välfärdsbrott ska vara en integrerad del av kommunens styrning och uppföljning.

Indikatorer:

- andel nämnder och bolag med riskanalyser för välfärdsbrott
- antal återrapporterade aktiviteter till strategigrupp och KS
- andel anställda som känner till visselblåsarfunktionen och dess funktionalitet (mätt i enkät)
- integrering i delårs- och årsredovisningar

Nr	Åtgärd	Ansvarig	Samordnar
4.1	Nämndspecifika och bolagsspecifika handlingsplaner eller motsvarande styrning tas fram vid behov utifrån identifierad riskbild.	Förvaltningar Armada	Säkerhetssamordnare
4.2	Genomföra och följa upp riskanalyserna av välfärdsbrott som ingår i internkontrollplanen.	Förvaltningar Armada	Kvalitet- och hållbarhetschef VD Armada
4.3	Utveckla rutiner för regelbunden rapportering och återföring av relevant lägesinformation om välfärdsbrott till Strategiskt råd för brottsförebyggande arbete, berörd strategigrupp och kommunstyrelsen.	Förvaltningar Armada	Säkerhetssamordnare

Nr	Åtgärd	Ansvarig	Samordnar
4.4	Integrera arbetet mot välfärdsbrott i ordinarie styrning, internkontroll samt mål- och budgetprocesser	Förvaltningar Armada	Kvalitet- och hållbarhetschef VD Armada
4.5	Säkerställ att samtliga medarbetare har kännedom, vet syfte och tillgänglighet avseende aktuell visselblåsarfunktion.	Kommunstyrelse- förvaltningen	HR-direktör
4.6	Genomföra befattningsanalys för kommunens samtliga befattningar och Armada, som underlag för att tillämpa anpassad bakgrundskontroll vid nyrekrytering.	Förvaltningar Armada	HR-direktör VD Armada

Definitioner och begrepp

För att skapa en gemensam förståelse i hela kommunkoncernen definieras i handlingsplanen de centrala begrepp som är relevanta för arbetet mot välfärdsbrott. En brottslig gärning kan falla in under flera olika kategorier eller under flera begrepp. Begreppen överlappar många gånger varandra.

I samverkan mellan kommuner, regioner och statliga myndigheter är det dock viktigt att säkerställa att de begrepp som används avser samma sak eller i vart fall att de diskuteras utifrån samma betydelse.

Välfärdsbrottslighet

Österåkers kommun tillämpar Sveriges Kommuner och Regioners (SKR) definition:

”Välfärdsbrottslighet är när en extern aktör, företag, förening eller privatperson otillbörligen utnyttjar kommuners eller regioners välfärdssystem för egen vinning.”

Välfärdsbrottslighet omfattar därmed mer än enbart bidragsbrott av enskilda gärningspersoner. Det inkluderar även brottslighet i samband med:

- upphandling vid köp av varor, tjänster och entreprenader
- stöd till civilsamhället i form av föreningsbidrag eller ekonomiskt bistånd

- missbruk av välfärdssystem genom falska intyg, identiteter eller upplägg
- felaktigt utnyttjande av allmännyttiga resurser såsom hyresrätter eller skolpeng

Kriminell ekonomi

Polisen och Ekobrottsmyndigheten beskriver den kriminella ekonomin som ett systemhot. Den uppskattas omsätta över 352 miljarder kronor per år i Sverige. Den kriminella ekonomin bygger på:

- välfärdsbrott (felaktiga utbetalningar och oseriösa utförare)
- arbetslivskriminalitet, skattebrott och svartarbete
- penningtvätt genom företag, föreningar och målvakter
- handel med illegala varor och tjänster

Välfärdsbrott fungerar ofta som en inkörsport för organiserad brottslighet till den legala samhällssfären. Genom att ta del av offentliga medel kan kriminella aktörer finansiera annan brottslighet och samtidigt bygga legitimitet.

Organiserad brottslighet

Organiserad brottslighet är när flera personer samarbetar systematiskt och långsiktigt för att begå brott, ofta med ekonomisk vinning som mål. Den organiserade brottsligheten utgör ett allvarligt hot mot samhällets grundfunktioner och beskrivs som systemhotande och utnyttjar samhällssystemets sårbarheter.

Exempel på organiserad brottslighet:

- våldsbrott och utpressning
- människohandel och organiserad tillgreppsbrotslighet
- narkotikabrottslighet och smuggling
- ekonomisk brottslighet och penningtvätt
- miljöbrott och illegal handel
- bedrägerier mot myndigheter, kommuner, bolag och privatpersoner

Ekonomisk brottslighet

Det finns inte någon vedertagen definition av ekonomisk brottslighet.

Ekobrottsmyndighetens definition är dock att ekonomisk brottslighet är ett samlingsbegrepp som innehåller olika typer av brott där motivet är ekonomisk vinning. För kommuner handlar det ofta om att offentliga medel utnyttjas på felaktiga grunder, vilket kan ske genom både individer, företag och föreningar. Begreppet har på senare tid fått en bredare betydelse där det kan sägas vara att få ut eller behålla pengar som man inte har rätt till. De två vanligaste ekobrotten är skattebrott och bokföringsbrott.

Exempel på ekonomisk brottslighet:

- företag bokför inte inkomster och inte korrekt beskattning
- företag bokför inte alla sina löner och sociala avgifter och deklarerar sedan inte arbetsgivaravgifter och avdragen skatt
- företag bokför osanna kostnadsfakturer för att få tillbaka momspengar

Arbetslivskriminalitet

Ett angränsande och delvis överlappande område är arbetslivskriminalitet där det finns olika definitioner. Arbetsmiljöverkets definition är när företag eller organisationer medvetet bryter mot lagar och regler i arbetslivet.

Det kan handla om att:

- anställa personer utan arbetstillstånd,
- kringgå regler om arbetsmiljö, löner och skatter,
- felaktigt erhålla bidrag eller subventioner.

Arbetslivskriminalitet är ofta kopplad till välfärdsbrott, eftersom samma aktörer kan utnyttja både välfärdssystem och arbetsmarknadssystem.

Otillåten påverkan

Otillåten påverkan är ett samlingsbegrepp för situationer där en utomstående på ett sätt som är olagligt eller som upplevs obehagligt eller olämpligt, försöker påverka hur någon agerar i sin tjänst eller i sitt uppdrag. Vissa handlingar av otillåten påverkan är inte ett brott i juridisk mening.

Otillåten påverkan är nära kopplad till välfärdsbrott då kriminella aktörer kan försöka försvåra granskningar, vinna otillbörliga fördelar eller stoppa insyn i verksamheter. Svårigheterna med att komma åt otillåten påverkan rättsligt gör att Brottsförebyggande rådet (Brå) bedömer att det framför allt är det brottsförebyggande arbetet som behöver stärkas.

Exempel på otillåten påverkan:

- hot och trakasserier, smutskastning och grova förolämpningar
- fysiskt våld eller skadegörelse
- mutor och otillbörliga erbjudanden
- subtil press och manipulation
- korruption och jäv

Otillåten påverkan hotar både rättssäkerhet och en trygg arbetsmiljö samt kan leda till en självzensur, passivitet och att viktiga beslut inte fattas eller att felaktiga beslut tas vilket minskar förtroendet för kommunen.

Infiltration och kriminella medhjälpare

Infiltration och kriminella medhjälpare är två företeelser som kan förekomma i samband med välfärdsbrott och organiserad brottslighet. En infiltratör är en person som medvetet tar sig in i en verksamhet, ofta under falska förespeglningar, med syftet att samla in information, påverka beslut eller manipulera verksamheten inifrån.

En kriminell medhjälpare eller en insider är en person som redan befinner sig inom verksamheten och som, medvetet eller omedvetet, underlättar eller aktivt bidrar till att brott kan genomföras. Det finns både medveten och omedveten kriminell medhjälpare.

Exempel på infiltration:

- en person söker jobb som handläggare i socialtjänsten för att få tillgång till känslig information om bidrag och klienter,
- person engagerar sig i en förening som får kommunala bidrag i syfte att styra beslut eller möjliggöra felaktiga utbetalningar,
- en person deltar i ett upphandlingsarbete för att påverka vilka företag som får kontrakt eller avtal.

Medveten kriminell medhjälpare

En medveten kriminell medhjälpare agerar aktivt och med insikt om att handlingen gynnar kriminella intressen. Det kan ske av ekonomiska skäl, lojalitet och vänskap eller hot.

Exempel medveten kriminell medhjälpare:

- anställd i kommunen tar emot mutor för att godkänna falska fakturor eller felaktiga bidragsansökningar
- chef i en kommunal verksamhet samarbetar med ett företag och ser till att företaget vinner upphandlingar
- handläggare lämnar ut sekretessbelagd information eller annan form av känslig information till utomstående mot betalning

Omedveten kriminell medhjälpare

En omedveten kriminell medhjälpare förstår inte att dennes handlingar bidrar till brottslig verksamhet. Det kan bero på okunskap, slarv, stress eller att man vill vara hjälpsam.

Exempel omedveten kriminell medhjälpare:

- administratör svarar på många frågor om rutiner, öppettider och bemanning utan att reflektera över att informationen kan användas för att planera brott eller kartläggning av verksamheten,
- anställd godkänner fakturor utan att kontrollera företaget eller underlaget eftersom den anställde litar på avsändaren,

- anställd låter bli att rapportera avvikelser, oegentligheter eller regelbrott med rädsla för konflikter eller för att bli ifrågasatt.

Att förstå och identifiera dessa roller är avgörande för att förebygga och upptäcka välfärdsbrott och annan organiserad brottslighet inom kommunens verksamhet.

Oegentligheter

Oegentligheter definieras som: ”Ett medvetet bedrägligt beteende som strider mot kommunens eller nämndens regelverk. En oegentlighet förekommer när någon utnyttjar sin ställning i verksamheten för att skaffa sig en otillbörlig fördel, till exempel genom muta, dölja spårbarhet, falsk rapportering, förskingring, bedrägeri eller otillåtna bisysslor.”

Detta inkluderar även interna risker där anställda kan agera som kriminella medhjälpare genom att:

- missbruka sin ställning,
- undanhålla eller manipulera information,
- utnyttja brister i rutiner,
- kombinera sin tjänst med bisysslor eller intressekonflikter.

Felaktiga utbetalningar

Begreppet syftar på alla typer av utbetalningar som blir felaktiga i förhållande till regler och avtal. Felaktiga utbetalningar kan uppstå genom:

- medvetet fusk,
- bristande kontroller,
- administrativa misstag,
- ändrade förhållanden som inte anmälts eller beaktats.

Företag och föreningar som brottsverktyg

Både företag och föreningar kan användas som brottsverktyg för att begå välfärdsbrott.

Särskilt föreningar utgör en utmaning då de sällan är bokföringsskyldiga och kan erhålla bidrag utan samma insyn som företag. I kommunal kontext kan detta handla om allt från felaktiga föreningsbidrag till otillbörligt utnyttjande av LOV- och LOU-systemen.